

OVER CICERO, UDERZO, CALIMERO EN ZO...

Geachte voorzitter,

't Is niet dat ik U niet graag zie en meestal twijfel ik ook niet aan Uw capaciteiten als Voorzitter, maar de manier waarop ge mij hebt voorgesteld bewijst dat ge U niet bezondigd hebt aan diepgaande research.

Sta toe dat ik mezelf wat beter aan deze vergadering voorstel dan gij het gedaan hebt.

Ik ben Alain Légat, ik ben een witte, middelbare, sentimentele, ijdele cis-man, een redelijk goed geconserveerde veertiger (helaas alleen maar in balie jaren), ook bijna 40 jaar bij dezelfde vrouw, meer dan 30 jaar semiprofessionele nonkel van talloze nichtjes, meer dan 20 jaar geassocieerd met dezelfde partner in crime, goed van de tongriem gesneden waardoor ik verstandiger lijk dan ik in werkelijkheid ben, met een moeilijk te bedwingen neiging tot ironie en sarcasme (maar cynisme probeer ik te vermijden) , met een hekel aan vleiers maar met een grote liefde voor vleierij, zonder talent om ongelukkig te zijn, met een doorgaans verborgen zwak voor romantiek en theater, lid van het establishment met een heimelijke en kinderachtige hang naar rebellie.

Ik vrees dat niemand minder geschikt is om een openingsrede te houden dan ik, en net daarom ben ik misschien wel de best mogelijke keuze...

Ik kan u niet begeisteren met grootse ideeën over de toekomst van ons beroep, over de hervormingen die nodig zijn, over de wegen die we met z'n allen al dan niet moeten inslaan, en ik heb geen theorieën die Justinianus, Napoleon of de twee Patrikken jaloers zouden kunnen maken.

Gelukkig zijn er genoeg anderen die dat wel kunnen: ze heten Peter Callens of Jan Meerts, ze zetelen in het pluche van cassatie, ze zijn de baas over een provinciaal korps van vrede- of politierechters, ze worden stafhouder of OVB-bestuurder, ze vullen hier de eerste vier rijen, en ze doen prima wat ze verondersteld worden te doen, en ik bewonder hen daarvoor; ik maak er zelf parttime deel van uit en ik zeg dat hier en nu zonder enige vorm van ironie, laat staan van sarcasme.

Wat ik wel ken, of toch denk te kennen, is het veldwerk. De loopgraven, de klei en de modder van de advocatuur, het bloed en het zweet en de tranen van elke dag, van elke zaak die we verliezen, van elke klootzak die we moeten verdedigen, van elke zot met of zonder diploma die het weer eens komt uitleggen hoe wij het moeten doen. Maar ook de drive om de zoveelste lauwe rechter toch mee te krijgen in een niet zo voor de hand liggend verhaal, de adrenaline van een debat op het scherp van de snee, de met weinig of niets te vergelijken vreugde over een degelijk vonnis en een fel bevochten overwinning.

Daar achter die vier eerste rijen begint het echte leven en daar wil ik het vandaag met U over hebben. Waar dat naartoe leidt? Ik weet het zelf niet goed, van mij mag U op het einde zelf Uw conclusies trekken, daar zijn de meesten van U oud en wijs genoeg voor.

Dames en heren,

We leven in sombere en moeilijke tijden. Cicero vroeg het zich ook al af: IN QUA URBE VIVIMUS? In welke wereld leven wij? En ook: URBI FERRO FLAMMAQUE MINITATUS EST. Onze stad wordt bedreigd door wapentuig en vuur.

De klootzak met het oranje haar heeft nog maar net het Witte Huis verlaten of daar staat in het Kremlin een andere klootzak klaar om desnoods de apocalyps te ontketenen. Dicht bij huis woedt een wrede oorlog, complottheorieën lijken beter wortel te schieten dan de ratio of de logica, seksisme en racisme steken steeds opnieuw de kop op in steeds weer nieuwe gedaanten, en het recht krijgt in onze gemediatiseerde wereld zijn beloop voor het gesproken wordt. Er wordt altijd wel een Barbertje gevonden dat moet hangen.

Konden we de boel maar onder controle krijgen met de toverspreuken uit onze kindertijd: abracadabra of hokus pokus pas, en opgelost.

Kwam er maar een superheld aangezoefd, altijd op het juiste moment en met superkrachten, om dewereld te bevrijden van onheil en ellende.

In onze zwarte toga's hebben we af en toe misschien wel iets weg van de Batman, en de Rechtbank lijkt wel wat op Gotham City (met minstens één politierechter als de Joker...), maar we zijn geen Bruce Wayne en geen Clark Kent

En we hebben ook geen nood aan mannen in pakken die op een podium geleerde theorieën staan te verkondigen..., zegt de man in een pak die op het punt staat op een podium geleerde theorieën te gaan verkondigen.

Geen openingsrede dus, wel een pleidooi.

Om te beginnen ben ik U daarom al excuses verschuldigd.

U bent onder valse voorwendselen naar Aalst gelokt, in die zin dat ik vandaag alleen maar wil pleiten, helaas met alle vervelende consequenties van dien.

Ten eerste is een pleidooi per definitie partijdig, en dat kan ook moeilijk anders nu art. 1 van onze Codex Deontologie voor Advocaten uitdrukkelijk aan elke advocaat een plicht, zelfs een essentiële plicht, oplegt tot partijdigheid, wat mij verlost van vervelende kwesties zoals het streven naar objectiviteit, de noodzaak tot wikken en wegen van ongeveer ieder woord, de hang naar maat en evenwicht of de ondraaglijke spanning rond lange tenen of gevoelige kinderzieltjes, vooral dan op de eerste rijen.

Wie pleit, gaat voluit voor de cliënt, en dat vereist overeenkomstig het bepaalde in artikel 2 CDA “... *de absolute onafhankelijkheid van de advocaat, vrij van alle druk, in het bijzonder van de druk van eigen belangen of van beïnvloeding van buitenaf...*”.

Nog steeds volgens dat artikel 2 is die onafhankelijkheid “bij alle werkzaamheden” van een advocaat noodzakelijk, en dan lijkt het mij zo te zijn dat ik mij de -al dan niet dichterlijke- vrijheid mag permitteren om deze zogezegde openingsrede als een van die werkzaamheden te aanzien.

Maar wie is dan vandaag uw cliënt, zullen de zeldzame kritische geesten onder u ongetwijfeld vragen. Het antwoord op die vraag ligt voor de hand: ik ben vandaag mijn eigen cliënt en met een beetje geluk zijn de meeste toehoorders bereid zich ook als mijn cliënt te beschouwen, al was het maar gedurende het schamele uurtje dat ik hier het woord mag voeren.

Ten tweede garandeert de wet (art. 444 Ger.W.) dat advocaten vrij hun ambt ter verdediging van het recht en van de waarheid uitoefenen.

Ik vestig graag uw aandacht op wat onze dikke vriend Jo STEVENS daarover schrijft in zijn basiswerk over de regels en de deontologie van de advocatuur: 'vrij' in de zin van dit wetsartikel betekent ongehinderd, en daaruit volgt in principe dat de pleitende advocaat noch door de tegenpartij, noch door het Openbaar Ministerie., noch door de rechter mag onderbroken worden.

U weet dus wat u te doen staat, al was het maar voor één keer en bij wijze van uitzondering: zitten, zwijgen en luisteren (of minstens doen alsof...).

Uit de vrijheid van het pleidooi volgt ook dat de 'ter rechtbank' gesproken woorden of overgelegde geschriften -in principe- geen aanleiding kunnen geven tot strafvervolging of een schade-eis tegen de advocaat, mits er geen sprake is van kwaadwilligheid en mits de advocaat min of meer bij de zaak blijft.

Auteur STEVENS citeert een zekere Lord REID: *"The duty of the advocate is fearlessly to raise every issue, advance every argument, and ask every question, however distasteful, which he thinks will help his clients case"*.

Mijn stafhouder zal misschien opmerken dat we hier niet in een rechtszaal zitten, maar dat is een detail waar breeddenkende juristen moeten kunnen van afwijken.

Ten derde hoeft een advocaat zich in een pleidooi niet te bekommeren, of minstens niet altijd te bekommeren, om principes of waarden als rationaliteit, logica of efficiëntie. Een pleidooi hoeft niet per se wetenschappelijk onderbouwd te zijn en twee plu twee hoeft in een pleidooi ook niet altijd vier te zijn.

Irrationele argumenten en beweegredenen zijn, in tegenstelling tot wat vrij algemeen wordt aangenomen, ook argumenten waarvan het belang niet mag onderschat worden. Onze waardering voor van alles en nog wat is vaker irrationeel dan rationeel en heel dikwijls niet eens ten onrechte. Het buikgevoel belangrijker dan het brein, de liefde sterker dan de rede.

Ik heb thuis twee verhuisplankjes staan, U weet wel: zo'n plankje met vier wieltjes eronder om meubilair te kunnen verplaatsen zonder rug of nek te forceren.

Het ene plankje ziet er kaduuk en onbetrouwbaar uit, schots en scheef. Het oogt allesbehalve professioneel. Het andere plankje daarentegen is bijzonder netjes afgewerkt, en voorzien van een handgreep om het gemakkelijker te kunnen dragen en van een antislip-laag om te beletten dat de erop geplaatste meubels aan het schuiven gaan. Het is ook vervaardigd uit een veel lichter maar toch zeer stevig materiaal, terwijl het andere plankje bestaat uit recuperatiemateriaal dat in een vorig leven deel uitmaakte van de vloer van een al lang afgebroken woning.

Het ene plankje heeft een duister verleden, het andere komt recht uit de Brico.

Ieder weldenkend mens die zijn verhuis zo vlot en efficiënt mogelijk wil laten verlopen, zal ongetwijfeld kiezen voor het meest gesofistikeerde "verhuisplankje", maar toch kan ik van dat andere onbehouden plankje geen afstand doen. Dat plankje werd ooit -op bevel van mijn moeder- gemaakt door mijn vader, en wanneer ik dat plankje gebruik zie ik opnieuw mijn vader bezig met datzelfde plankje, hetzelfde doen wat ik tientallen jaren later ook moet doen.

Dat plankje mag niet weg, en mijn reden om het koppig te blijven gebruiken, lijkt mij minstens evenveel waard als de redenen van efficiëntie en doeltreffendheid die pleiten in het voordeel van dat andere plankje.

Een pleidooi hangt vaak van dit soort plankjes aaneen. Dat zal vandaag niet anders zijn.

Een pleidooi moet zelfs niet eens een onderwerp hebben. Het moet een doel hebben, en het kan schijnbaar ongecontroleerd, als Spiderman, alle richtingen uit stuiteren, als het doel maar bereikt wordt en Spiderman uiteindelijk netjes op zijn pootjes (en een spin heeft er acht) terechtkomt.

Het doel van vandaag: pro domo nostra, voor ons huis, en om u uit te leggen wat dit betekent, roep ik straks de hulp in van Marcus TULLIUS CICERO, maar ook de vorm is een doel op zich.

Elk pleidooi is per definitie en om te beginnen een pleidooi voor het pleidooi zelf, dat de essentie en het wezen in zich draagt, niet alleen van de advocatuur maar ook van ons rechtssysteem zelf.

Het evangelie van Johannes in de bijbel begint met de bezwerende woorden: IN DEN BEGINNE WAS HET WOORD, EN HET WOORD WAS BIJ GOD, EN HET WOORD WAS GOD. DIT WAS IN DEN BEGINNE BIJ GOD. ALLE DINGEN ZUJN DOOR HET WOORD GEWORDEN EN ZONDER DIT IS GEEN DING GEWORDEN, DAT GEWORDEN IS. IN HET WOORD WAS LEVEN EN HET LEVEN WAS HET LICHT DER MENSEN; EN HET LICHT SCHIJNT IN DE DUISTERNIS EN DE DUISTERNIS HEEFT HET NIET GEGREPEN.

“Alle dingen zijn door het woord geworden”: juister kan een formulering niet zijn. Pleiten, voor een rechtbank en met publiek in de zittingszaal is geen banale bezigheid, het is een eeuwenoud ritueel (luister straks maar naar Cicero), het heeft een sacraal aspect en het heeft een symbolisch aspect. Het gaat verder dan de individuele zaak waar het betrekking op heeft, want het maakt justitie zichtbaar en hoorbaar, om het even zelfs of dat pleidooi kort of lang is, zakelijk of sentimenteel, bevlogen of stuntelig.

Woord en wederwoord, voor een rechter die of een publiek dat de pleiter niet alleen hoort, maar dat vooral naar hem/haar luistert: dat is de kern van de rechtsbedeling: justice must not only be done, but must also be seen (and be heard...) to be done. Niet in verduisterde achterkamertjes, niet in kleine bedompte bureautjes, maar in het volle licht, in zalen die er ook als zalen uitzien, die een forum moeten zijn, met publiek en als het effe kan een of twee standbeeldjes erbij.

Wat een verrukkelijk en plechtig moment, een rechter met wat gevoel voor decorum die zegt: “Meester, U hebt het woord”, of beter nog: “de verdediging heeft het woord”. En wat een afknapper, zo’n rechter die het wat joviaal wil houden: “allez Meester we zullen eens horen wat U te vertellen hebt”, of slechter nog: “’t is aan U”, alsof het mijn beurt is om de kaarten te delen.

Noem het voor mijn part een afwijking, maar we hebben graag dat woord, we willen graag dat woord, al is het maar voor drie minuten (liefst langer), we leggen graag uit waar het volgens ons over gaat: uit wantrouwen omdat we schrik hebben dat de rechter het anders niet zal snappen, uit ijdelheid omdat we onszelf graag bezig horen, allemaal mogelijk, maar vooral omdat het onze corebusiness is: we willen letterlijk en figuurlijk gehoord worden, omdat de mens die ons heeft ingehoord gehoord wil worden en gehoord móét worden. We willen met onze zaak, die zijn of haar zaak is, naar buiten treden, we willen onze boodschap, die zijn of haar boodschap is, verkondigen - om het even of die boodschap een blijde boodschap is of net niet.

En dan liefst nog een stukje interactief debat erbij, met een geïnteresseerde rechter die post-its kleeft en vragen stelt, met een tegenstrever die je lik op stuk geeft, gestalte geven aan wat de essentie is van ons rechtssysteem op de meest directe en duidelijkste manier: meer moet dat echt niet zijn.

Ik heb ooit in een toespraak gezegd dat advocaten de adelaars van het recht zijn, en in een andere toespraak dat we de mussen van het recht zijn.

Tijdens het pleiten zijn we nu eens adelaars en dan weer mussen, we zijn edelman, bedelman, soldaat en generaal, we tonen ons nederig of hautain, deemoedig of vertoornd, bang of boos, zoals de zaak van ons vergt.

De schriftelijke procedure, het weren van publiek uit de gerechtsgebouwen en de zittingszalen, stukkenbundels neergooien en weer weg: hoe verantwoord in bepaalde omstandigheden ook, het wordt tijd dat daar een einde komt en de veralgemening van dit soort maatregelen is volstrekt uit den boze.

Maar nu de inhoud en Marcus Tullius CicerO dus, (niet SISERO...).

Geboren in 106 voor Christus en gestorven op 63-jarige leeftijd in 43 voor Christus, tijdgenoot en ook wel compagnon de route van Julius CAESAR, een homo universalis als politicus, redenaar, filosoof en advocaat, die we misschien vooral kennen van de Catilinarische redevoeringen met de beroemde openingsvraag: "Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?".

Vandaag put ik uit twee andere pleidooien van Cicero: 'Pro Roscio Amerino' en 'Pro domo sua'.

CICERO was een beetje de Jef VERMASSEN van zijn tijd (of omgekeerd), al hoop ik oprecht dat Jef niet aan zijn einde komt zoals CICERO destijds, die op bevel van Marcus ANTONIUS het hoofd werd afgehakt, waarna diens liefvallige echtgenote zich amuseerde met naalden in de lippen en tong van CICERO te duwen uit wraak voor wat hij allemaal aan lelijks over haar echtgenoot had gezegd. Onze Jef heeft ook nooit de overstap naar de politiek gemaakt, en ik ben er vrijwel zeker van dat hij nooit vijf tegenstrevers heeft laten wurgen zoals Cicero wel deed (met medestanders van Catilina).

CICERO is 27 jaar oud is en geniet nog geen bekendheid als advocaat -hij pleit vooral burgerlijke zaken en hij is nog niet politiek actief- , wanneer hij zijn eerste moordzaak te pleiten krijgt, omdat niemand anders die zaak wil wegens de politieke aspecten die eraan verbonden zijn.

Hoofdrolspelers zijn:

- rijkkeluiszontje en beschuldigde: Sextus Roscius jr.
- miljonair en slachtoffer: Sextus Roscius Senior uit Ameria, een gemeente in het zuiden van Umbrië (vandaar pro Roscio Amerino);
- de toenmalige toppoliticus en dictator Sulla;
- een duistere rijkwaard Lucius Chrysogonus die we nu een oligarch zouden noemen en die intiem bevriend was met dictator Sulla;
- een zwart schaap uit de familie Roscius, Titus Roscius Magnus, die verwickeld was in een bitter eigendomsconflict met het slachtoffer, laat ons hem gemakshalve het neefje noemen.

Sextus Roscius sr. werd vermoord in de buurt van de Pallacine-baden in Rome- terwijl hij terugkeerde van een feest. Op dat ogenblik was zijn zoon thuis in Ameria, maar in Rome verbleef op dat ogenblik wel neefje Titus Roscius Magnus.

Deze Titus Roscius Magnus meldde de moord aan oligarch Chrysogonus, die prompt onder valse voorwendselen -en gebruik makend van wetgeving die uit de koker van dictator Sulla was gekomen- beslag liet leggen op de landgoederen van het slachtoffer ter waarde van ongeveer zes miljoen sestertiën (omgerekend tussen 6 en 12 miljoen EURO), om die vervolgens zelf aan te kopen voor niet meer dan tweeduizend sestertiën, waarna het grootste gedeelte van die landgoederen werd overgedragen aan neefje Titus, de man die dus met de overledene in een eigendomsconflict verwickeld was.

Om de zaak mooi af te ronden werd vervolgens de zoon aangeklaagd wegens vadermoord, in het Rome van die tijd zowat de zwaarst mogelijke tenlastelegging.

Sextus Roscius nam Cicero als advocaat, omdat geen van de tenoren van 'assisen' het aandurfde hem te verdedigen.

Zonder al te veel onderzoek -de connectie met dictator Sulla weetwel- werd Sextus Roscius Jr. ook effectief vervolgd wegens vadermoord en hij moest voor het toenmalige assisenhof (laat ons gemakshalve die term gebruiken) verschijnen. Hij had redelijk wat redenen om bevreesd te zijn voor de afloop, want de oude straf voor vadermoord in Rome was niet mis: de dader werd afgeranseld en vervolgens in een leren zak genaaid, samen met een hond, een haan, een aap en een slang, waarna de zak vervolgens in de Tiber of in de zee werd gegooid. Bovendien kon onze vriend Chrysogonus enkel beslag laten leggen op de nalatenschap van de vermoorde vader door misbruik te maken van wetten die zijn goede vriend en beschermheer Sulla had uitgevaardigd.

Cicero wilde aantonen dat de verdachte de moord niet kon gepleegd hebben, enerzijds omdat hij niet in Rome was op het tijdstip van de moord, en anderzijds door een geniale vraag te stellen "Cui bono?", wie wordt hier beter van? Beantwoord die vraag, aldus Cicero, en je komt bij de echte moordenaars terecht... .

Cicero wilde oligarch Chrysogonus en de twee familieleden van de vermoorde man zodanig verdacht maken dat zijn cliënt zou vrijgesproken worden, maar tegelijkertijd moest hij dictator Sulla uit de wind zetten om zich de wraak van die laatste niet op de hals te halen, en de bange Sulla-getrouwe rechters niet voor het hoofd te stoten.

Niemand anders durfde Sextus Roscius jr. te verdedigen en de uiteindelijke vrijspraak van zijn cliënt betekende voor Cicero de doorbraak als advocaat.

In het pleidooi van Cicero was de vraag "cui bono" van cruciaal belang, en die vraag zou nadien standaard worden gesteld en onderzocht in Romeinse strafonderzoeken.

De vraag "cui bono" is meteen een van de basispijlers van dit pleidooi.

Het loont de moeite om -bij wijze van intermezzo- de openingszinnen van dit pleidooi (vrij vertaald) hier te herhalen, ter illustratie van de eeuwigheidswaarde van de tekst in kwestie:

"Ongetwijfeld heren rechters vraagt U zich verwonderd af waarom uitgerekend ik hier voor U sta om Sextus Roscius te verdedigen, terwijl er zoveel andere pleiters zijn die hun sporen al verdiend hebben, ik die noch qua ervaring noch qua talent noch qua reputatie met die mannen kan wedijveren.

Nochtans zijn al die anderen even overtuigd als ik dat U in deze zaak de klacht tegen mijn cliënt moet afwijzen omdat zij ongerechtvaardigd is en omdat zij getuigt van een onvoorstelbaar misdadig opzet.

Toch brengen zij de moed niet op om zelf de verdediging te voeren. Ze zijn hier wel aanwezig uit plichtsbesef, maar ze zwijgen om geen gevaar te lopen.

Wat volgt hieruit? Ben ik dan de dapperste van allemaal? Absoluut niet. Ben ik dan zoveel plichtsgetrouwer dan de anderen? Ook op deze eer ben ik niet zo belust dat ik er anderen van zou willen beroven. Wat is het dan dat mij er toe bewogen heeft, meer dan de anderen, om de zaak van Sextus Roscius op mij te nemen?

Hierom deed ik het: indien iemand van mijn collega's die zoveel gezag en zoveel waardigheid bezitten ook maar één woord over staatszaken zou reppen, wat in dit dossier onvermijdelijk zal zijn, dan zou men hem veel meer toedichten dan hij werkelijk zou gezegd hebben.

Wat mij echter betreft: ook wanneer ik vrijmoedig alles zeg wat moet gezegd worden: mijn pleidooi zal nooit op dezelfde manier in de media komen en bij het brede publiek bekend raken.

Van de anderen daarentegen, precies wegens hun reputatie en hun aanzien, zal geen enkel woord onbekend blijven. En omwille van hun leeftijd en hun levenswijsheid zal geen enkele onbezonnen uitlating hun vergeven worden.

(...)

Mocht ik iets te vrijmoedig spreken, dan zal dit nauwelijks aandacht krijgen omdat ik nog niet politiek actief ben, of het zal mij vergeven worden als een jeugdzonde, hoewel vandaag de dag in onze staat zowel het begrip zelf van het vergeven als de gewoonte van het gerechtelijk vooronderzoek werden uitgeroeid.

Om deze redenen treed ik hier in deze zaak als advocaat op. Ik ben niet uitgekozen als de man met het grootste talent, maar als de enige die overbleef om met het kleinst mogelijke risico dit pleidooi te houden.

Ik werd niet gekozen om Sextus Roscius de best mogelijke verdediging te bieden, maar wel om hem niet volledig zonder verdediging te laten..."

Het tweede pleidooi van Cicero waarover ik het met u wil hebben dateert van heel wat later, op een ogenblik dat Cicero een gerenommeerd advocaat is en er ook al een lange politieke carrière heeft opzitten.

We zijn ruim 20 jaar later, en in 58 voor Christus vlucht Cicero om politieke redenen (die gewurgde 5 tegenstrevers weet U nog...) weg uit Rome, om daar in 57 voor Christus terug te keren.

In zijn afwezigheid was zijn villa op de Palatijn in Rome (de miljoenenwijk in Gent...) in beslag genomen door zijn politieke tegenstanders, afgebroken en vervangen door een tempel.

De Romeinse senaat kende Cicero een schadeloosstelling toe van twee miljoen sestertiën (2 tot 4 miljoen EURO, waarna Cicero met dit royale bedrag zijn huis opnieuw wilde opbouwen.

Maar dat veronderstelde de afbraak van de tempel die daar intussen stond, en tempels afbreken was ook in die tijd een gevoelige kwestie... . In zijn pleidooi 'pro domo sua', voor zijn eigen huis dus, wist

hij de rechters zo ver te krijgen dat de wijding van die tempel ongedaan werd gemaakt wegens een procedurefout, met als uiteindelijk resultaat dat Cicero zijn huis weer kon opbouwen.

De uitdrukking “pro domo” is sindsdien gemeengoed geworden in een figuurlijke betekenis die iedereen kent.

Dat is de tweede pijler van dit pleidooi, dat dus gaat over “ons huis” , en over de vraag “cui bono” of liever over de noodzaak om die vraag te stellen.

Misschien zou een criticus op dit punt (en de stafhouder is de criticus bij uitstek van deze avond) kunnen zeggen dat dit pleidooi tot nu weinig meer is dan wat mijn grootmoeder bestempelde als “gekapt stro”.

Die kritiek is terecht en onterecht tegelijkertijd.

Terecht omdat die observatie klopt, onterecht omdat ons leven nu eenmaal ook “gekapt stro” is.

We zijn met z’n allen niet alleen advocaat of niet alleen magistraat. We zijn ook vader of moeder, we zijn grootouders, we zijn kinderen, ooms en tantes, plusvaders of bonusmoeders.

We zijn hetero, homo, bi-, en alles daar tussenin. We zijn buurman of buurvrouw, we zijn oud-scouts, lid van de Lions, verwaterde katholieken, overtuigde islamieten, nihilisten, marxisten, of zelfs carnavalisten. We zijn gesjeesde romanschrijvers, leden van het schoolcomité, vogelaars, paardenfluisteraars, hobbykoks, wijnkenners, radio 1 -luisteraars of hardrock fanaten. En sommigen van ons zijn zelfs Antwerpenaars of -horresco referrens- Gentenaars. We zijn soixantehuitards, overjarige hippies, al dan niet geheime fans van Willy Sommers, cultuurpessimisten, milieuactivisten, verkeerszondaars, cinefielen, anglofielen en bibliofielen.

De lijst is eindeloos en we leiden honderd levens tegelijkertijd, en dan moeten we door het leven met dat etiket “advocaat” alsof het alleen maar dat is wat ons definieert.

Ons huis, mijn huis, is niet de rechtbank en evenmin de balie, niet die van Dendermonde, en al zeker niet die van Gent, ook niet de OVB, of de Raad van de Orde.

Mijn huis is een huis met zeer veel kamers, heden en verleden lopen daar door elkaar en van sommige kamers houd ik de deuren liever dicht en de ramen gesloten.

Ik vind in dat huis de oude gangen van ons justitiepaleis terug, waar ik op de richeltjes in de muren, naast de ingangdeuren van de zittingszalen, het brandspoor nog kan zien van de sigaren die daar door mijn patron werden achtergelaten wanneer hij naar binnen moest om te gaan pleiten, terwijl die sporen ondertussen al lang overschilderd zijn.

Er is een raam van waar ik nog altijd de groentetuin van mijn grootvader kan zien, met een gazonnetje van een voorschoot groot omdat tuinen toen hovingen waren en niet dienden voor het plezier van stadse mensen, met twee kleine paadjes links en rechts zodat we rond de groenten konden fietsen en ik hoor mijn grootvader nog vloeken wanneer we zogezegd per ongeluk in de boontjes of de radizzen terecht kwamen.

Er is in mijn huis plaats voor een boekenkast met daarin de boeken die ik zelf had willen schrijven, er is de kamer van mijn grootantes die zoete witte wijn schonken met verduft smakende koekjes en achter de Leuvense stoof hun oude kater Farouk.

Er is in mijn huis plaats voor de verrukking van mijn eerste grote liefde en voor de pijn toen die niet wederkerig bleek (zoals het hoort voor een eerste grote liefde).

Er is mijn klasje van het eerste leerjaar met meester Haems die sterker was dan John Massis, er is een houtvuur dat altijd brandt, ook al stoken we met gas. Ik zie er de schimmen van mijn ouders en van de kinderen die we nooit gehad hebben.

Ik ruik er de geur van de confituur die mijn bobonne maakte. Ik bewaar er ook de dromen die ik nog waar wil maken.

In mijn huis ben ik advocaat en ben ik ook al dat andere. Mijn huis moet mij het gevoel geven van een oude en vertrouwde jas, van geborgenheid en van veiligheid. Ik wil niet dat het door de Vesder weggespoeld wordt, ik wil daar niet door camera's bespied worden, ik wil geen roestvrije stalen en steriele omgeving, ook niet wanneer dat beter voor mij is.

Dat gekapt stro en al die kamers zijn het huis waarvoor ik pleit, en waarin het hart en het brein niet van elkaar te scheiden zijn.

Dat huis is tegelijkertijd een eiland en de hele wereld. Het bepaalt wie we zijn en wat we zijn. Het bepaalt ons geluk en het bepaalt ons ongeluk.

De balie, de rechtbank, de raad, de Orde van Vlaamse Balies: het zijn kamers in mijn huis, maar ook niet meer dan dat.

Hoe pakken we het aan om die kamers en dat huis bruikbaar en bewoonbaar te houden? Hoe moeten we verder bouwen en verbouwen? Hoe leggen we het aan boord om af te breken wat afgebroken moet worden, te vervangen wat vervangen moet worden, te koesteren en te beschermen wat behouden moet blijven? Hoe maken we het onderscheid tussen fundamente en los zand, tussen dragende muren en onnozele scheidswandjes? Wat heeft eeuwigheidswaarde en wat is niet meer dan de waan van de dag? Wat is ijdelheid, en wat is gezond verstand? Wat is de reis en wat is de bestemming?

U kan zeggen dat ik een romanticus ben en een nostalgisch en sentimenteel beeld ophang van wie we zijn of niet zijn, maar ik daag u uit, ga te rade bij uzelf, zoek bij uzelf naar de geheime en publieke kamers in uw eigen huis en ik ben er zeker van dat u zich in het door mij geschetste beeld zal herkennen, ook al kan dat beeld er totaal anders uitzien dan het mijne.

Dezer dagen lijkt het zo te zijn dat het antwoord op die vragen gezocht wordt binnen een zeer beperkt kader dat nauwelijks rekening houdt met de complexe realiteit van ons leven en van ons huis. Alles moet almaar groter, beter, efficiënter, sneller, snediger, cleaner, peer reviewder, digitaler, gereguleerder. We hebben de wijsheid en de toekomst in pacht.

Cui bono?

Worden we daar beter van? Worden we gelukkiger, evenwichtiger, completer, leuker, liever, hoffelijker, betrouwbaarder? Worden we überhaupt zelfs betere advocaten?

Cui bono?

Er zijn nog nooit zoveel burn-outs geweest ook aan de balie, psychologen en psychiaters hebben handen te kort, onze scholen hebben leraars te kort, onze rechtbanken hebben magistraten te kort...

Cui bono?

Als lemmingen storten we ons op de digitale snelweg: ANPR-camera's overal om terroristen te vangen, nummerplaatsherkenning om terroristen te vangen, gezichtsherkenning om terroristen te vangen als ze tenminste gsm'en achter het stuur van hun bomauto's, vingerafdruk op onze id-kaart om terroristen te vangen, waarom bij de geboorte al geen DNA-staal om terroristen te vangen, en dan de GDPR om op karikaturale wijze de privacy te beschermen die we eerst met z'n allen opgegeven hebben.

Cui bono?

Geen vrolijke pompens meer aan de benzinepomp om mijn auto vol te gooien en mijn voorruit schoon te vegen, geen kaartjesknippers meer op de trams, een knuffelrobot voor elke bejaarde – gegarandeerd bacterie- en virusvrij-, geen caissières meer in de supermarkt – leve de selfscan, geen loketten meer in het bankkantoor, geen bankkantoor meer in het dorp, maar een hulplijn, zoveel beter beste vriend: voor Uw facturatie druk 1, voor Uw hypotheek druk 2, voor Uw schuldsaldoverzekering druk 3, voor een lening druk 4, gaat het te snel voor U fuck off, en dan 22 minuten en 33 seconden naar für Elise luisteren en daarna de zelfmoordlijn bellen: voor de dichtstbijzijnde vijver druk 1...

Cui bono?

Bel naar de Rechtbank: druk 1 wanneer je een mens van vlees en bloed wil horen zeggen dat de telefoon niet dient om vragen te stellen en al zeker niet om antwoorden te krijgen.

Cui bono?

't Is de samenleving, 't is de toekomst, een mens moet met zijn tijd meegaan, stilstaan is achteruitgaan, voor deelname aan het wereldkampioenschap cliché-slingeren druk 2.

Cui bono?

We verpatsen onze bejaardenhuizen aan vastgoedconcerns, zodat al die gerespecteerde en geliefde bejaarden proper gehuisvest zijn, en daardoor blijft er nauwelijks geld over voor verzorging en voeding. Met het dagbudget voor eten en drinken van een bejaardentehuis kan je in een min of meer deftig restaurant nog geen voorgerecht betalen...

Cui bono?

In zijn boek "MINDER IS MEER", met als ondertitel "Hoe degrowth de wereld zal redden" legt economisch antropoloog Jason HICKEL uit dat ons dominant economisch systeem voortdurend expansie nodig heeft om de eigen ineenstorting te vermijden, wat een enorme druk legt op mensen om te blijven consumeren en om schulden te maken.

Hij pleit voor een economie die rechtvaardiger, zorgzamer en leuker is: door minder te nemen, kunnen we meer worden.

Hij stelt o.m. de vraag of technologie de wereld zal redden, en hij beschrijft in dat hoofdstuk de paradox van Devons:

“Lang geleden, in 1865, tijdens de industriële revolutie, merkte de Engelse econoom William Stanly Devons iets vreemds op. James Watt had kort daarvoor een stoommachine geïntroduceerd die aanmerkelijk doelmatiger was dan eerdere versies: zij gebruikte minder steenkool voor dezelfde output. Iedereen dacht dat hierdoor het totale gebruik van steenkool zou dalen. Maar vreemd genoeg gebeurde precies het tegenovergestelde: het steenkoolverbruik vloog omhoog in Engeland. Devons ontdekte dat dit kwam doordat de efficiëntere werking geld uitspaarde en kapitalisten deze besparingen investeerden in het uitbreiden van de productie. Dit bracht de economische groei teweeg - en terwijl de economie groeide, verorberde zij meer steenkool.”

De technologische innovaties die aan deze groei bijdroegen, werden niet ontwikkeld omdat ze het mogelijk maakten om minder natuur te gebruiken, maar omdat ze het mogelijk maakten om meer natuur te gebruiken.

Jason HICKEL verwijst hier ook naar de uitvinding van de kettingzaag, dankzij dewelke bosbouwers zo'n tien keer sneller bomen konden vellen dan met de hand. Maar toen de arbeiders die klus sneller klaarden, lieten de bosbouwbedrijven die arbeiders niet eerder naar huis gaan. Ze lieten ze gewoon tien keer meer bomen omzagen dan vroeger. Omdat we vastzitten in de groeidwang, wordt de technologie niet gebruikt om evenveel te doen in minder tijd, maar juist om meer te doen in dezelfde tijd.

Herkent U Uw eigen kantoor in deze paradox?

Volgens HICKEL geldt dat ook voor schijnbaar immateriële innovaties zoals de algoritmes van facebook, die bijdragen aan groei doordat ze adverteerders helpen om dingen te verkopen aan mensen die dat normaal gesproken niet zouden doen. Facebook is miljarden dollars waard, niet omdat we er foto's mee kunnen delen, maar omdat facebook het voor elkaar krijgt om productie en consumptie te verhogen.

Of m.a.w. wat een innovatie lijkt die ons huis kan verbeteren, blijkt op langere termijn een de-regulerende factor te zijn die ons huis en ons leven uit evenwicht brengt en onze toekomst bedreigt.

In het boek HOMO DEUS van Yuval Noah HARARI komt een passage voor over de mogelijkheid dat we in de 21ste eeuw dankzij computer-algoritmen wel eens getuige zouden kunnen worden van de creatie van een gigantische nieuwe niet arbeidende klasse mensen die geen enkel economisch, politiek of zelfs artistiek nut meer hebben en niets bijdragen aan de welvaart, macht en glorie van de maatschappij.

Deze nutteloze klasse zal niet alleen werkloos zijn, maar ook oninzetbaar voor wat voor werk ook.

Hierover schrijft HARARI het volgende:

“In september 2013 publiceerden de Oxford onderzoekers Carl Benedikt Frey en Michel E. Osborne “The future of employment” waarin ze bekeken hoe waarschijnlijk het was dat verschillende beroepen binnen de komende 20 jaar overgenomen zouden worden door computeralgoritmen. Het algoritme dat Frey en Osborne ontwikkelden om een en ander te berekenen, schatte dat 47 % van de Amerikaanse banen ernstig in gevaar is. Er is bv. een kans van 99 % dat menselijke telemarketeers en verzekeraars in 2033 vervangen zullen worden door algoritmen. Er is een kans van 98 % dat hetzelfde zal gebeuren met sportscheidsrechters, 97 % kans dat het gebeurt met kassières en 96 % voor chef-koks. Obers: 94 %. Juridisch assistenten: 94 %. Reisleiders: 91 %. Bakkers: 89 %. Buschauffeurs: 89 %. Bouwvakkers: 88 %. Dierenartsassistenten: 86 %. Veiligheidspersoneel: 84 %. Zeelieden: 83 %. Barkeepers: 77 %. Archivarissen: 76 %. Timmerlieden: 72 %. Badmeesters: 67 %.

Daartegenover staan natuurlijk ook veilige jobs. Zo is bv. de kans dat computeralgoritmes in 2033 de archeologen zullen vervangen niet groter dan 0,7 %, omdat hun werk heel precieze vormen van patroonherkenning vereist en geen hoge winsten genereert..."

Natuurlijk zullen er ook nieuwe beroepen ontstaan tegen het jaar 2033, maar het cruciale probleem daarbij is -steeds volgens Harari- niet het creëren van nieuwe banen. Het cruciale probleem is het creëren van nieuwe banen waarin mensen beter zijn dan algoritmen.

Deze technologische goudmijn zal het allicht ook mogelijk maken om die nutteloze massa te voeden en te onderhouden zonder dat die daarvoor iets hoeft te doen. Maar waarmee zullen zij zich dan bezig houden en hoe hou je ze tevreden?

Mensen moeten iets te doen hebben, anders worden ze gek. Wat moeten ze de hele dag beginnen? Eén mogelijk antwoord is: drugs en computerspelletjes.

Of hoe technologie ons confronteert met het gevaar wat daarin "het datageloof" wordt genoemd. Het boek eindigt met drie grote vragen waarvan de auteur hoopt dat ze na lezing van zijn boek nog lang door ons hoofd blijven galmen:

- “1. Zijn organismen echt alleen maar algoritmen en is het leven echt alleen maar dataverwerking?
2. Wat is waardevoller: intelligentie of bewustzijn?
3. Wat gebeurt er met de maatschappij, de politiek en het dagelijks leven als niet-bewuste maar hyper intelligente algoritmen ons beter kennen dan wij onszelf kennen?”

Cui bono?

Het boek "GIGANTISME" van econoom Geert NOELS heeft als ondertitel: "*Van too big to fail naar trager, kleiner en menselijker*", en begint met een reeksje van sprekende citaten.

Ik pik er twee uit, puur voor ons plezier:

“Als je denkt dat je te klein bent om het verschil te maken, heb je wellicht nog nooit de nacht doorgebracht met een mug in je kamer”. (Afrikaans gezegde) en: “Het is de mens die de weg breder kan maken, niet de weg die de mens breder kan maken” (Confucius).

Deze econoom maakt daarin komaf met het idee dat groter en vooral grootst, hij noemt dat gigantisme, per definitie beter en efficiënter zou zijn dan kleiner.

De titel van hoofdstuk 4 uit dat boek spreekt voor zich: "GIGANTISME BRENG DE MENS IN VERDRUKKING", met als subtitels: "GROTE OVERHEID, MINDER EMPATHIE", "MEGASTEDEN VERDRUKKEN HET INDIVIDU" en "ONTSPORENDE DEMOGRAFIE VERDRINGT HET INDIVIDU TEN KOSTE VAN DE MASSA".

Daaruit enkele sprekende passages:

“Overheden hebben altijd al geworsteld met de keuze tussen nabijheid (decentralisatie) en efficiëntie (meer centralisatie). Naarmate het wegennet verbeterde en de transportmogelijkheden toenamen, zijn ze meer gaan centraliseren. Het gevolg is dat de kloof met de burger groter is geworden. Of het nu gaat om overheidsadministraties, ziekenhuizen of scholen, voor allemaal geldt hetzelfde: hoe groter de organisatie, hoe minder plaats er is voor empathie.”

En ook:

“... steden zijn efficiënt, zo wordt gezegd. Je kunt ze ook volledig automatiseren, met zelf rijdende treinen, zelf rijdende metro's, zelf rijdende bussen en zelf rijdende auto's. Ja, ze zijn een droom voor centrale planners, die megasteden.

De grote vraag is evenwel: is de mens gelukkig in dergelijke steden? Een kwestie die niet onbelangrijk is. Want uiteindelijk moeten steden niet alleen economisch efficiënt zijn, ze moeten de mensen die erin leven ook gelukkig maken.

Studies over geluk en steden zijn zeldzaam. Zoals wel vaker aangehaald in dit boek, worden veel belangrijke maatschappelijke onderwerpen alleen maar economisch bekeken en zelden vanuit het dubbele, sociaaleconomische dimensie.

Steden bieden heel wat voordelen aan hun inwoners. Ze zijn handig, want je vindt er zowel diensten als consumptiemogelijkheden. Je werk ligt op wandelafstand, waardoor een dure auto wellicht overbodig wordt; Er zijn talloze kansen voor wie op zoek is naar sociaal contact, je vindt er cultuur en diversiteit...

Toch blijken steden meestal niet zulke grote geluksbrengers, vooral als de dichtheid van de stad toeneemt.

Belangwekkend in dat boek is ook het hoofdstukje over enkele jonge wolven die het verschil kunnen maken, waarbij de term jonge wolven in dit geval letterlijk moet geïnterpreteerd worden. In het Yellowstone National Park in de Verenigde Staten hadden de parkbeheerders in 1907 een uitroeingsprogramma uitgewerkt van de daar levende wolven, dat bedoeld was om het vee in Yellowstone te beschermen tegen deze roofdieren.

Op minder dan 20 jaar schoot er geen wolf meer over. Het gevolg was dat de elanden in het park zich sterker voortplantten, wat leidde tot overbegrazing, met als gevolg dat een aantal soorten planten en bomen ten onder gingen en dat Yellowstone ook te kampen kreeg met rivierbodemosie en de daaraan verbonden nadelen.

In 1995 werd opnieuw een beperkt aantal wolven uitgezet (31), en dat had een onvoorstelbaar effect op het park. De wolven jaagden op de elanden, het aantal elanden daalde spectaculair en ze werden ook verdreven uit de rivierbeddingen. Daar konden opnieuw struiken en boompjes groeien en de nieuwe begroeiing leidde tot minder erosie en tot meer meanders. Of met andere woorden: een beperkt aantal wolven veranderde het Yellowstone landschap volledig.

De natuur leert dat kleine dingen grote gevolgen kunnen hebben. Je moet dus niet onmiddellijk grote oplossingen uitdokteren om een groot probleem op te lossen. De oplossing voor zware erosie door een minder meanderende rivier had een grote dam kunnen zijn, een

gigantisch bouwwerk waaraan ingenieurs jarenlang werken en waarbij duizenden bouwvakkers aan de slag kunnen en miljoenen tonnen cement worden aangevoerd met duizenden vrachtwagens.

Of je kan het probleem oplossen door 31 wolven uit te zetten.

Het besluit van Geert NOELS: je moet kleiner leren denken en onze economie gezonder maken met minieme ingrepen die dicht bij de menselijke natuur staan.

In dezelfde redenering wijst Geert NOELS erop dat dinosaurussen kwetsbaarder waren voor de klimaatverandering dan kleinere organismen. De dinosaurussen stierven uit, de kleintjes zoals insecten en knaagdieren overleefden.

De wolven in Yellowstone zijn een metafoor voor de kracht van het geloof in kleine dingen die een ecosysteem in enkele decennia weer in evenwicht kunnen brengen.

Waarde confraters, dames en heren,

Ik pleit niet voor een dogmatisering van de juist aangehaalde alternatieve theorieën en stellingen.

Ik pleit evenmin voor een dogmatisering van de “klassieke” theorieën en stellingen die door deze auteurs bestreden worden.

Ik pleit wel voor het stellen van genoeg en van de juiste vragen wanneer het erom gaat verbouwingswerken uit te voeren aan ons huis die met ons beroep in het bijzonder en met de juridische wereld in het algemeen te maken hebben.

En de belangrijkste aller vragen is: CUI BONO?

We willen ons huis niet gedurende tientallen jaren in de steigers zien staan zoals het justitiepaleis in Brussel, waarna dan eerst de steigers moeten verbouwd worden alvorens de echte verbouwingswerken aangevat worden.

We mogen niet uit het oog verliezen dat ons huis veel kamers telt en dat verbouwingen aan bepaalde onderdelen niet tot gevolg mogen hebben dat er een wanverhouding ontstaat tussen de ene vleugel en de andere. Meer efficiëntie, meer regels, grotere en performantere organisaties, meer digitalisering: dat zijn niet per definitie factoren die tot gevolg zullen hebben dat advocaten en magistraten zich beter in hun vel gaan voelen, dat het rechtssysteem het recht dicht bij de rechtzoekende zal brengen of dat de kwaliteit van de vonnissen of arresten daardoor zal verbeteren. Het gaat hier ook niet over een strijd tussen groot en klein, tussen meerderheid en minderheid, maar wel over het antwoord op de vraag “cui bono”, en op de vraag hoe ons huis er in de toekomst moet uitzien, die beide moeten gesteld worden tijdens elk debat en bij het nemen van om het even welke beslissing, op gelijk welk niveau, die invloed heeft op het huis dat ieder van u bewoont en dat te belangrijk is, zowel om het

geheel aan het toeval over te laten, dan wel geheel aan ieder individu afzonderlijk over te laten of aan de organisatie of organisaties waarvan dat individu deel uitmaakt, in wezen om het even of het nu gaat over de plaatselijke petanqueclub, dan wel over de staat of -in ons geval- over de Orde van Advocaten.

Het gaat hier evenmin over een strijd tussen het hart en de rede. Ons hart heeft niets te maken met het orgaan dat in onze borstkas klopt. Zowel het hart als de rede zetelen in ons brein, en het onderscheid tussen het hart -waar o.a. moed en liefde zouden huizen- en de rede -berekening en logica- is artificieel en doet ons oneer aan.

Het is maat en evenwicht waar het over gaat, en Uderzo is niet de scenarist van dit pleidooi geweest, noch is Calimero mijn alter ego. Het is ware bescheidenheid waar het over gaat. Niet de valse bescheidenheid waarover Oscar Wilde zegde dat die de meest armzalige vorm van hoogmoed is, maar de oprechte bescheidenheid die de pleidooien van Cicero ons leren, en die voortvloeit uit historisch besef: ons tijdperk is niet het best mogelijke tijdperk uit de wereldgeschiedenis, het is alleen maar ons tijdperk. Wij zijn evenmin de best mogelijke advocaten en dat zullen we ook nooit zijn. We zijn niet volmaakt, we zijn niet onfeilbaar, we zijn niet geniaal, we hebben de wijsheid niet in pacht. Laat ons dus vooral proberen de meest happy advocaten te worden en daar misschien wat meer op te focussen.

Cui bono?

Dat beseffen en ons daardoor niet laten verlammen maar integendeel laten stimuleren is war ons tot broze goden maar toch goden maakt. Zoals in het gedicht van Marnix Gijsen, waar de evangelist Johannes niet ver weg is:

Met vrienden praten wij in d'avonduren

Bij matte lichten en de milde wijn,

En jagen geestelijke avonturen na,

En weten dat we broze goden maar toch goden zijn.

Dames en heren,

Wat een pleidooi had moeten zijn, is het uiteindelijk niet geworden.

Het was, zoals destijds in onze catechismus, een akte van geloof, een akte van hoop, maar vooral een akte van liefde.